

SZAKIRODALOM.

Czímjegyzéke, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium könyvtárának. Budapest (1909), Kir. magyar tudományegyetemi nyomda. 8-r. 379; 6 l.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium könyvtáráról előkelő kiállítású nyomtatott jegyzék hagyta el a sajtót, mely a következő tizenegy osztályon belül csoportosítva szolgál fölvilágosítással a gyűjtemény anyagáról: *A) Neveléstudomány. B) Oktatásügy. C) Hittudomány. D) Jog- és államtudomány. E) Bölcsészet. F) Társadalomtudomány. G) Művészetek. Múzeumok. Műszaki tudomány. H) Irodalom. Nyelvtudomány. I) Történelem. Földrajz. J) Természettudományok. K) Vegyesek.* Alosztályok csupán a két legterjedelmesebb osztálynál vannak megállapítva; ezek a neveléstudomány, mely elméleti és történeti részre szakad és az oktatásügy, mely magyarországi és külföldi részre oszlik. E két szak tölti meg a jegyzék egyharmadát. A műveket a szerzők neve alatt, vagy ha az ismeretlen, a cím legelső alany esetében álló főneve alatt vették föl a jegyzékbe. Gyűjteményes vállalatoknál az egyes kötetek szerzői alól utalás történt. A lapszámozás rendszerint ki van téve, bár itt-ott — pl. Lewis, *A philosophia története* (201 l.), vagy Westermarck E., *Ursprung und Entwicklung der Moralbegriffe* (208 l.) című műveknél — ez is elmaradt. A rétnagyság megjelölésére s a helyrajzi szám vagy jelzet közlésére a katalógus nem terjeszkedik ki. Kár, hogy a kötethez nem készült betűrendes név- és tárgymutató, mert e nélkül a gyors tájékozódás nem épen könnyű.

A szerkesztés nagy gondosságot és körültekintést igénylő munkáját a miniszterium III/b ügyosztálya végezte. A munkát kiegészíti «A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium könyvtárába az 1910. évben járó hirlapoknak és folyóiratoknak betűrendes jegyzéke» cz. 6 lapra terjedő pótfüzet. —sp.—

Oesterreich-Ungarische Buchhändler-Korrespondenz. Festnummer anlässlich des 50jährigen Bestehens 1860—1910. Red.

v. *Karl Junker*. Wien, 1910. Hollinek-testvérek kny. 4- r. 98, 110, 24, 45. 1.

Az Osztrák-magyar könyvkereskedők egyesülete fennállása félszázados fordulója alkalmával díszes ünnepi számot adott ki hivatalos lapjából, a *Buchhändler-Korrespondenz*-ből, mely egész kötetté nőtte ki magát. A kötet első része általános czikkek keretében ad történeti visszapillantást a magyar és osztrák könyvkereskedelem ágairól, míg a második rész a jelentékenyebb czégek külön történetét adja. A hazánkat érdeklő fejezeteket a következőkben ismertetjük:

Karl Junker *Statistische Einleitung* cz. dolgozatából a következő néhány beszédes adatot közöljük: 1858-ban az osztrák-magyar monarchia területén 168 helyen 472 könyv-, zenemű- és műkereskedés állt fenn; 1885-ben már 404 helyen 1304 czég, 1904-ben pedig 791 helyen 2884 czég működött. Csak Magyarországon — beleértve Horvát-Szlavonországot is — 1859-ben 54 helyen 110 könyvkereskedés állott fenn, vagyis minden 130.000 lakosra jutott egy-egy czég. Ebből Horvátországra esett 5 helyen fennálló 6 czég, s így minden 100.000 lakosra esett egy czég, míg a szorosabb értelemben vett magyar királyság területén 49 helyen 102 czég működött s egyre-egyre 131.000 lakos jutott. Ezzel szemben a magyar birodalom egész területén 1909-ben 276 helyen 903 könyvkereskedés állt fenn, azaz minden 17.000 lakosra jutott egy-egy üzlet; az üzletek számának abszolút növekedése tehát 793, a mi viszonylagosan nyolczszoros gyarapodásnak felel meg (Ausztriában ezzel szemben az abszolút emelkedés 1596 volt, a relativ szaporodás pedig ötszörös, tehát kedvezőtlenebb, mint nálunk, a mi részben az ipartörvény különbözőségében leli magyarázatát). Ha az 1909. év számadatait fölbontjuk, azt látjuk, hogy Magyarországra esik 252 helyen 844 könyvkereskedés s így minden 18.000 lakosra jut egy-egy üzlet, míg Horvátországban 24 helyen 59 üzlet áll fenn s így minden 31.000 lakosra jut egy-egy könyvesbolt, a mi világosan mutatja, hogy horvát testvéreink kulturális szükségletei nem fejlődtek oly rohamosan, mint a mieink. A könyvkereskedések zöme természetesen a fővárosokra esik. Budapesten jelenleg 204 üzlet áll fenn, a mi az 1859. év 21 üzletével szemben több mint tízszeres növekedést jelent; Zágrábban 1909-ben 18 könyvkereskedés szolgálta a közönség szükségleteit, a mi az 1859. év 2 üzletével szemben kilenceszeres emelkedést jelent. Az üzletek régiségét illetőleg a kettős monarchiában az innsbrucki Wagner'sche Universitätsbuchhandlung czég vezet, melynek fennállása 1603-ig kísérhető vissza. Hazánk legrégebbi czége a pozsonyi Stampfel-féle könyvkereskedés, melyet 1718-ban alapítottak. Még

a XVIII. századba nyulnak vissza az Eggenberger-féle könyvkereskedés (1768) s a Lampel R. czég (1795), míg a debreczeni Csáthy-czégnek (1805) az ad jelentőséget, hogy az egyetlen magyarországi könyvesbolt, mely száz éven át ugyanazon család kezei közt maradt. Fél századnál hosszabb multra következő czégeink tekinthetnek vissza: Kilián (1832), Lauffer (1835), Pfeifer (1841), Ráth (1857), Rózsavölgyi (1850), Athenaeum (1841), Grill (1841), Kunosy (1847) Budapesten, Kollár Baján, Ivanszky (1850) Besztercebányán, Telegdi Debreczenben, Wolf (1860) Győrött, Maurer, Werfer Kassán, Gallia Kecskeméten, Stein (1835) Kolozsvárt, Ferenczi (1847) Miskolczon, Wajdits (1832) Nagykanizsán, Huszár (1840) Nyitrán, Wittigschlager (1856) Pancsován, Fischer (1857), Weidinger (1860) Pécssett, Lévai (1859) Rimaszombatban, Joerges (1850) Selmeczbányán, Schwarz (1817), Thiering (1818) Sopronban, Engel (1843) Szegeden, Klökner (1850) Székesfehérvárt, Seiler (1858) Szombathelyen, Polatsek (1840), Steger (1858), Tóth (1815) Temesvárt, Gansel (1817) Trencsénben, Hammerschmidt Verseczen, Krausz (1852) Veszprémében és Schön (1852) Zomborban.¹

A magyar könyvkereskedésről szól Jakob Wiesner *Der Ungarische Buchhandel* cz. dolgozata. A Bach-korszakban két könyvkereskedés vezet, a Heckenast-féle, mely 1873-ban a Franklin-társulatra ruházta át magyar kiadványainak jogát s az Emich Gusztáv-féle «nemzeti» könyvkereskedés, mely 1868-ban alakult át az Athenaeum r.-t.-gá. Amannak tevékenységét legjobban jellemzi, hogy 1873-ban nem kevesebb, mint 919 magyar mű kiadási jogát ruházhatta át a Franklin-társulatra, emennek érdemeit elsősorban Petőfi költeményeinek terjesztése, továbbá az Emich köré csoportosuló ifjabb írói gárda szóhoz juttatása teszik. Az 1857-ben megalakult Ráth Mór-féle könyvkereskedést kiadványainak előkelő nyomdai kiállítása s a szerzők, illusztrátorok gondos megválogatása dicséri. Ő adta ki Arany János, br. Eötvös, Vörösmarty, Shakespeare mintaszerű összes kiadásait s ő indította meg 1858-ban a *Budapesti Szemlét*. Áldozatkészre, irodalmi jelentőségre e czégekkel vetekszik az 1868-ban megalapított Aigner Lajos-féle könyvkereskedés, mely 29 éves fennállása első 15 esztendejében a hasznos kiadványok egész sorával — csak a *Nemzeti könyvtár*, *Magyar könyvesház* cz. vállalatait s a *Figyelő*, *Hazánk* cz. folyóiratait említjük — lépett a sorompóba. Külön helyet érdemel könyvkereskedelmünk történetében a Mehner Vilmos czég (1872), mely a kolportázs-kereske-

¹ E jegyzék korántsem teljes, mert összeállításánál elsősorban az egyesület kötelékébe tartozó üzletek vétettek figyelembe s jelenleg hazánk 903 czége közül csupán 52 tagja az egyesületnek.

dést alapította meg hazánkban, a mikor a ponyvairódalom sikerre okulva, megindította az illusztrált Petőfit, továbbá Vörösmarty, Tompa, Vas Gereben és Garai műveit, 30—40 krajezáros füzetekben. Inkább a tudományos irodalom terjesztésére fektetett súlyt az Eggenberger-féle könyvkereskedés, mely 1864 óta mintegy 150 jogtudományi, 16 orvostudományi s egész sor matematikai, nyelvészeti és természettudományi munkát adott közre.

A részletüzletet az Aufrecht és Goldschmidt cég 1885-ben alapította meg hazánkban. A kiadók eleinte idegenkedtek ettől az üzletágtól, de a tapasztalás csakhamar diadalmaskodott ez előítélet fölött. A Pallas-féle Nagy lexikon 1893-ban már egészen ezen az alapon indult meg és sikere teljesen megfelelt a várakozásnak. A 16 kötetes műből 28.000 példányt helyeztek el, vagyis közel félmillió kötetet 100 millió K értékben; e nagy számból alig 3—4 ezer példány fogyott el rendes könyvárusi uton. A Jókai műveinek 500 kor. jubileumi kiadásából 8000 példány kelt el, a mi 4 millió korona bruttó bevételt jelent. A Franklin-féle *Magyar remekírók*-ból 7000 példány, a *Magyar regényírók*-ból pedig 5000 példány kelt el, együttesen 3 millió kor. értékben s a Lampel-féle *Remekírók képes könyvtára cz.* 50 kötetes vállalatból az ékezzőlő ügynökök 18.000 példányt varrtak a jámbor magyar publikum nyakába, négy és fél millió korona értékben. A részletüzletek terén az Athenaeum cég is jelentős bevételekhez jutott. A Szilágyi-féle tizkötetes *Magyar nemzet történetéből* eddig 10.000 példányt adtak el 2,720.000 kor. értékben, a tizenkétkötetes *Műveltség könyvtára*-ból 15.000 példányt 5,320.000 kor. értékben s a Beöthy-féle *Képes irodalomtörténet*-ből 8000 példányt mintegy negyedmillió kor. értékben.

Persze e nagy összegek nem folynak be egyenesen a kiadók zsebébe, mert a részletüzlet igen magas árendeményt s 18—24 hónapos hitelt kíván meg. Ebből önként folyik, hogy ezen üzletág sikeres műveléséhez oly nagy tőke szükséges, a milyent csakis részvénytársaságok útján lehet összehozni. Innen van, hogy a kiadói tevékenység hova-tova három részvénytársaság monopoliumává válik. A Franklin-társulat, Athenaeum és Révai-testvérek mellett ma már alig egy-két magán-kiadó virágozik igazán, így a Singer és Wolfner, meg a Grill Károly cég. A kiadói üzlet ezen alakulása kulturális szempontból örvendetesnek épen nem mondható.

A nemzetiségek könyvkereskedői viszonyairól a következő cikkek szólnak: August Sermal, *Der ukrainische (ruthenische) Buchhandel in Österreich und Ungarn*; W. Krafft, *Der rumänische Buchhandel*; Mirko Breyer, *Der kroatische Buchhandel*; Konstantin Madrović, *Der serbische Buchhandel in Ungarn*.

Ezek szerint hazánkban a ruthén nyelvű könyveket egy ungvári könyvkereskedő közvetíti részben Galicziából, részben Oroszországból. Az oláh nyelvű könyvkereskedelem terén már élénkebb tevékenység folyik; az 1850-ben Nagyszebenben alapított érseki könyvnyomdának eddig 64 kiadványa van, javarészt egyházi és iskolai könyvek. A W. Krafft czég, melyet 1826-ban alapítottak, 1861 óta foglalkozik oláh könyvkereskedelemmel, sőt könyvkiadással is. E czég eddig 200 művet adott ki, köztük negyvenkettőt cyrill betűkkel. Kiadványai közül legfontosabb a háromkötetes *Enciclopedia română* és Barcianunak immár 4 kiadást ért német és oláh szótára. Brassóban az 1867-ben alapított H. Zeidner czég foglalkozik oláh könyvkiadással s eddig 59 művet — nagyrészt tankönyveket — bocsátott közre. Az 1880-ban alapított Librăria Ciurcu brassói czég különösen nagy tevékenységet fejt ki a könyvkiadás terén; eddigelé 296 oláh nyelvű művet adott ki, természetesen túlnyomó részben népies iratokat és tankönyveket. A gör. kath. oláhság szellemi táplálékáról főleg a balázsfalvi Librăria seminarului gondoskodik. Említést érdemel végül Todorán szamosujvári Tipografia Aurora-ja, mely 1881 óta áll fenn, könyvkiadással 1894 óta foglalkozik s napjainkig 117, jobbra népies munkát hozott forgalomba. A horvát könyvkereskedelem alapját Trattner Tamás vetette meg 1775-ben Zágrábban megnyitott fióküzletével. A mult század első felének legjelentősebb könyvkereskedése a zágrábi Suppan czég volt, melynek fénykora az 1835—1850. évekre esik. Jelenleg a Hartmann-féle, a Breyer-féle s a Klein-féle zágrábi üzletek érdemelnek említést. Eszéken a mult század legtekintélyesebb könyvkereskedő czége a Diwalt-család volt; jelenleg a J. Valentin czég vezet. A többi városok közül még Károlyváros és Varasd érdemel könyvkereskedelmi szempontból nagyobb figyelmet. Minde könyvkereskedők csak igen kis mértékben foglalkoznak könyvkiadással. A könyvkiadás zöme a zágrábi akadémiát s az 1842 óta fennálló Matica Hrvatska-t terheli, jeléül annak, hogy e tevékenység Horvát-Szlavon országban még mindig nem tartozik a legjövödelmezőbbek közé. A Matica kiadványainak példány száma gyakran a 12.000-et is meghaladja, a mi a tagok nagy száma mellett bizonyít. A szerb könyvkereskedést és könyvkiadást hazánkban 1848. előtt Kaulizi ujvidéki czég képviselte; az elnyomtatás korában dr. Medaković Danilo ugyancsak ujvidéki könyvesboltja állt vezető helyen. Jelenleg a Jovanović-testvérek pancsovai és a Popovits-testvérek ujvidéki czégek a legtekintélyesebbek. A Srpska Matica mellett e két czég foglalkozik leginkább szerb könyvek kiadásával.

Jacques Eisenstein cikke: *Der Antiquarbuchhandel in Österreich und Ungarn* csak keveset foglalkozik hazánkkal. 1848

előtt az egyetlen némi jelentőséggel bíró antikvár Ivanich volt Budapesten. 1847-ben alapította meg Steiner S. pozsonyi ódonkönyvkereskedését, mely még ma is fennáll s legrégebbi ilyen cég az országban. Révai és Dobrowskynak a hatvanas években alapított antikváriumai ma már megszűntek. Jelenleg a magyar szent korona országai területén 74 ódonkönyvkereskedés áll fenn; ezek közül 47 Budapesten működik.

Heinrich Ranschburg dolgozata: *Über Bibliophilie in Oesterreich und Ungarn*, legalább a mi a magyar részt illeti, szerfölött hiányos és felületes. Így pl. kimaradtak, hogy csak néhány nevet említsek, gr. Batthyány Ignác, gr. Festetich György, Jankovich Miklós, Emich Gusztáv stb., s azokkal is, a kikről megemlékezik, néhány általános frázissal végez.

A jubileumi füzet második része egyes cégek történetéből áll. E részben — melynek némi reklám-íze van — a következő hazai cégekről esik szó: Bárd Ferencz és testvére Budapesten, Csáthy Ferencz Debreczenben, Jörges Ág. özv. és fia Selmezbányán, Kilián Frigyes utód. Budapesten, Krafft V. Nagyszébenben, Lampel R. (Wodianer F. és fiai) Budapesten, Stampfel Károly Pozsonyban.

Végül a füzet harmadik részében néhány, a könyvkereskedelemmel kapcsolatos más üzletág főképviselei kerülnek ismertetésre.

Dr. Gulyás Pál.

John Young és P. Henderson Aitken, *A catalogue of the manuscripts in the library of the Hunterian Museum in the university of Glasgow*. Glasgow. 1908. James Maclehose and Sons. 4-r. Czimkép, XIV, 566 l.

A Hunterian Museumot az 1783-ban elhalt dr. William Hunter hagyományozta a glasgowi egyetemnek, 8000 £ alapítvánnyal, melynek kamatai a gyűjtemény fenntartására s fejlesztésére szolgálnak. E gyűjtemény mintegy 600 kötetből álló kézirati részének katalógizálását John Young tanár kezdte meg, de 1902-ben bekövetkezett halála megakadályozta őt a munka befejezésében. A sajtó alá rendezés, végleges kiegészítés munkáját a *Young Memorial Committee* megbízásából P. Henderson Aitken vállalta magára. Ez a kéziratoskat felállításuk sorrendjében foglalta jegyzékbe, még pedig külön a nyugati s külön a keleti kéziratoskat. Minden egyes bibliográfiai cikkely négy részből áll. Az első adja a kodex leírását, méreteit, lapszámát, írásmódora s kötése rövid jellemzését. A második a kolláczióról szól. A harmadik a részletes tartalomjegyzéket tartalmazza. Míg a negyedikben megjegyzések czimén, vagy a tartalom történelmi vonatkozásait, vagy a provenienciájára vonatkozó bejegyzéseket, vagy